

ЎТМИШГА НАЗАР

3 - МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 3

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE - 3

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор,
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор,
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Алима Ауанасова ҚОЗОҒИСТОН ХАЛҚ АССАМБЛЕЯСИ – МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК ВА БИРДАМЛИКНИНГ САМАРАЛИ МОДЕЛИ.....	5
2. Максим Моисеев РОССИЯ ПОДШОЛИГИ ВА МАРКАЗИЙ ОСИЁ ДАВЛАТЛАРИ ЎРТАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАР ТАРИХИГА ОИД ЯНГИ ТОПИЛГАН ҲУЖЖАТЛАР.....	11
3. Рахбар Холиқова TURKISTON O‘LKASIDAGI MILLIY OZODLIK HARAKATLARI TARIXIDAN (MARDIKORLIKKA SAFARBARLIK VA UNING OQIBATLARI).....	21
4. Ибройим Махкамов, Хамиджон Шахобов, Умида Носирова ЖАДИДЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ ҚАРАШЛАРИ ВА УНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ.....	29
5. Дурдонахон Муродова ЖАНУБИЙ ФАРҒОНА ШАҲАРСОЗЛИГИДА МАРФИЛОН. ДАСТЛАБКИ АНТРОПОГЕН ЛАНДШАФТЛАР (ЁЗМА МАНБАЛАР ВА АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРДА).....	36
6. Авазбек Мирзаев ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ПАХТА САВДОСИ ВА ТОЛАНИ МЕТРОПОЛИЯГА ТАШИБ КЕТИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ.....	42
7. Саҳодат Муртазова “МАҚОМ” ФЕСТИВАЛИ – ХАЛҚАРО МАДАНИЙ ҲАМКОРЛИКНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИ.....	48
8. Шухратжон Абдуллоев БУҒДОЙНИНГ ИЛОҲИЙЛАШТИРИЛИШИ БЎЙИЧА МОДДИЙ ВА ЁЗМА МАНБАЛАР.....	54
9. Исломбек Бобожонов ТОШКЕНТ ШАҲАР МАҲАЛЛАЛАРИДА ЁШЛАР ЎРТАСИДАГИ МАЪНАВИЙ- МАЪРИФИЙ ФАОЛИЯТДА ИЖТИМОЙ ШЕРИКЛИК (1991-2019 йй.).....	63
10. Бобурмирзо Ботиров ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИГА ОИД ҚУРЪОНИ КАРИМДА КЕЛГАН НОРМАЛАР ТАҲЛИЛИ.....	69
11. Хумоюн Назаров ШИМОЛИЙ БАҚТРИЯНИНГ КУШОН ДАВРИ ҚЎҲНА ШАҲАРЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХИДАН.....	81
12. Баҳрам Намозов ҚУТЛУҒ БАШАРОВ ИЖОДИГА НАЗАР.....	90
13. Файзулла Очилдиев XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИ - XX АСР БОШЛАРИДА БУХОРО АМИРЛИГИДА ИЖТИМОЙ МУНОСАБАТЛАР ВА СОЛИҚ ТУРЛАРИ.....	96

14. Turdigul Omirzakovna QORAQALPOQ XALQINING XOTIRALARIDAGI VA MEMUARLARIDAGI IKKINCHI JAHON URUSHI.....	105
15. Мухиддинжон Примов XX АСРНИНГ 60-ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОН КАРТОГРАФИЯСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИГА ДОИР.....	113
16. Азиз Равшанов ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИДАГИ ЙИРИК САНОАТ КОРХОНАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИГА ҚИСҚАЧА НАЗАР (1991-2020 йиллар).....	120
17. Гулчехра Рахимова ОЛМАЛИҚ ШАҲРИДА ЭКОЛОГИК ҲОЛАТНИНГ ЎЗГАРИШ САБАБЛАРИ.....	127
18. Екатерина Смесова ВЕРА КОМИССАРЖЕВСКАЯ ВА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИНИНГ ТЕАТР САНЪАТИ ТАРИХИ САҲИФЛАРИДАН.....	134
19. Жасур Савриев НАВОИЙ ВИЛОЯТИДАГИ “РАБОТИ МАЛИК” ҚАРВОНСАРОЙИНИНГ ҚУРИЛИШ ЛОЙИҲАСИ ВА МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДАГИ ТАЪМИРЛАНИШ ТАРИХИ.....	140
20. Музаффар Тожибоев ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИНГ РИВОЖЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИДА МИЛЛИЙ ВА УМУМБАШАРИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТАРИХИНИНГ ХАЛҚАРО МУНОСАБАТЛАРДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ.....	156
21. Сайёра Тураева ЧОР РОССИЯСИНИНГ ЎРТА ОСИЁГА 1840 ЙИЛЛАРДАГИ ЭКСПЕДИЦИЯЛАРИ: ГЕОЛОГИК ВА ИҚТИСОДИЙ, СИЁСИЙ АСПЕКТЛАРИ.....	163
22. Тўракул Ҳасанбоев ЖИЗЗАХ ВОҲАСИ СОҲИБҚИРОН АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА (ЁЗМА МАНБАЛАР АСОСИДА).....	170
23. Шермухаммат Эрназаров МИЛЛИЙ ҒОЯ ТАРҒИБОТИДА ТАРИХИЙ ВА СИЁСИЙ ОНГНИНГ АҲАМИЯТИ.....	176
24. Ахмеджон Юсупов САРИҚАМИШБЎЙИ ВА УЗБОЙ САРҲАДЛАРИ ЁДГОРЛИКЛАРИДА АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР ТАРИХИДАН.....	185
25. Алишер Эсанов ЎЗБЕК РОМАНЧИЛИГИ АСОСЧИСИ АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ ҲАҚИДА БАЪЗИ МУНОЗАРАЛАР.....	193
26. Миролим Бердикулов ТЎДА-1 НЕОЛИТ МАКОНИ ТОШ ҚУРОЛЛАРИ (2017-2018 йиллардаги қазилма материаллари асосида).....	197

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Ибройим Махкамов,

Наманган муҳандислик-технология институти
Муҳандислик- технология факультети
Саноатда ишлаб чиқаришни
ташқил этиш иқтисодиёти
кафедраси доценти
Maxkamov_82@mail.ru

Хамиджон Муҳаммадович Шахобов,

Наманган муҳандислик-технология институти
Муҳандислик- технология факульте,
Саноатда ишлаб чиқаришни ташқил этиш
иқтисодиёти кафедра катта ўқитувчиси

Умида Носирова,

Наманган вилоят Янгиқўрғон
туман 38-мактаб ўқитувчиси

ЖАДИДЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ ҚАРАШЛАРИ ВА УНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ

For citation: Ibrayim Mahkamov, Khamidjon M. Shakhobov, Umida Nosirova, THE ECONOMIC VIEWS OF THE JADID AND ITS IMPORTANT EDUCATIONAL IMPORTANCE. Look to the past. 2020, Special issue 3, pp.29-35

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6579021>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Абдулла Авлоний, Мунавварқори Абдурашидхонов каби жадид намоёндалари асарларида илгари сурилган иқтисодиётга оид қарашлар, уларнинг бугунги кундаги тарбиявий аҳамияти, ёш авлодни илм-хунар эгаллашга, тадбиркорликка, меҳнатга, ўз мулкидан самарали фойдаланишга бўлган муносабатларини шакллантиришга қаратилган фикрлари тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: маънавий-иқтисодий меърос, маросимлар, иқтисодий ислохотлар, иқтисодий тафаккур, жадидчилик, илм-маърифат, узлуксиз таълим, касб-хунар, инновация, мулкчилик, тадбиркорлик, сармоя, рақобатбардошлик, интеграция.

Ибрайим Махкамов,

Наманганский инженерно-технологический институт,
инженерно-технический факультет,
доцент кафедры экономики промышленных организаций
Maxkamov_82@mail.ru

Хамиджон М. Шахобов,
Наманганский инженерно-технологический институт,
инженерно-технический факультет, старший преподаватель
кафедры экономики промышленной организации
Умида Носирова,
Учитель 38 - школ Янгикурганского
района Наманганской области.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ДЖАДИДОВ И ЕГО ВАЖНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуются взгляды на экономику, выдвинутые в трудах таких деятелей джадидизма, как Абдулла Авлони, Мунавваркори Абдурашидхонов, а также их воспитательное значение в настоящее время, формирование отношения подрастающего поколения к приобретению навыков и знаний, предпринимательству, труду, эффективному использованию собственности.

Ключевые слова: духовное и экономическое наследие, обряды, экономические реформы, экономическое мышление, джадидизм, просвещение, непрерывное образование, профессия, инновации, собственность, предпринимательство, инвестиции, конкурентоспособность, интеграция.

Ibrayim Mahkamov,
Namangan Engineering and Technological Institute,
Faculty of Engineering and Technology,
Associate Professor of the Department
of Economics of Industrial Organizations
Maxkamov_82@mail.ru
Khamidjon M. Shakhobov,
Namangan Engineering and Technological Institute,
Faculty of Engineering and Technology,
Senior Lecturer Department of
Economics of Industrial Organization
Umida Nosirova,
Teacher of 38 schools in Yangikurgan
district of Namangan region

THE ECONOMIC VIEWS OF THE JADID AND ITS IMPORTANT EDUCATIONAL IMPORTANCE

ABSTRACT

This article examines the views on economics put forward in the works of such figures of Jadidism as Abdulla Avloni, Munavvarkori Abdurashidkhonov, as well as their educational significance at the present time, the formation of the attitude of the younger generation to the acquisition of skills and knowledge, entrepreneurship, labor, and the effective use of property.

Index Terms: spiritual and economic heritage, ceremonies, economic reforms, economic thinking, Jadidism, enlightenment, continuing education, profession, innovation, property, entrepreneurship, investment, competitiveness, integration.

*Биз жадиличлик ҳаракати, маърифатпарвар
боболаримиз меъросини чуқур ўрганишимиз керак. Бу
маънавий хазинани қанча кўп ўргансак, бугунги кунда ҳам
бизни ташвишга солаётган жуда кўп саволларга тўғри ўғри
жавоб топамиз. Бу бебаҳо бойликни қанча фаол тарғиб*

этсак, халқимиз, айниқса, ёшларимиз бугунги тинч ва эркин ҳаётнинг қадрини англаб етади.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.М. Мирзиёев**

1. Долзарблиги:

Ўзбек халқи жуда қадимий маънавий ва иқтисодий меросга эга. Бу мерос мамлакатимизнинг мустақиллигини мустаҳкамлашга, халқимизнинг айниқса, ёшларни замонавий билим ва иқтисодий тафаккурга эга бўлиши ҳамда иқтидорли миллатга айланиши учун хизмат қилмоқда.

“Биз Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун авваламбор, ташаббускор ислохотчи бўлиб, майдонга чиқадиغان стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларини тарбиялашимиз зарур.”[1]

2. Методлар:

Мақолада жадидларнинг иқтисодий қарашлари ва унинг бугунги кундаги тарбиявий аҳамияти тарихийлик, кетма-кетлик, шунингдек холислик тамойиллари асосида ёритилган ва илмий жиҳатдан тадқиқ этилган.

3. Тадқиқот натижалари:

Фарзанд тарбиясида касб-хунарни тўғри танлаш ва унга йўналтириш масаласи нафақат оила, балки жамият учун ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки киши камолга етгандан сўнг жамият манфаати учун бор имкониятини ишга солувчи шахс бўлиши даркор. Бунинг учун муҳим шарт-шароитлар бўлмоғи лозим.

Одамзод пайдо бўлибдики, доимо касб-хунарга эҳтиёжи бор, чунки касб-хунар унинг барча ижтимоий заруратлари ечими ҳисобланади. Бугунги кунда касб-хунар эгаллаш ҳар бир ёш авлоднинг энг устувор вазифаси бўлиб келмоқда. Бойси, юқори малакага эга бўлган мутахассисларгина замон билан ҳамнафас бўлиши мумкин.

Умуман айтганда, маънавият ва маърифат масалалари ўтмишдан инсониятнинг камолга етиши учун энг муҳим омил сифатида қаралган. Бу борада ўтмишда мамлакатимизда яшаб ижод қилган бир қатор олиму-фузалоларимиз фикрларини ўз асарларида ёзиб қолдиришган. Айниқса, улар қаторида Форобий, Ибн Сино, Амир Темур, Алишер Навоий, жадидчилик ҳаракатининг вакиллари Мунаввар қори Абдурашидхонов, Абдулла Авлоний, Муҳаммадхўжа Бехбудий ва бошқаларни мисол қилиб келтиришимиз мумкин. Туркистон жадидчилик ҳаракатининг ҳақиқий маънодаги асосчилари одамларни илмли ва хунарли бўлишга доимо ҳараат билан яшашга, тадбиркорлик, тежамкорлик хислатлари орқали иқтисод илмини эгаллашга чақирадилар. Жумладан, Абдулла Авлоний “Иқтисод деб пул ва мол каби неъматларнинг қадрини билмоққа айтилуру. Мол қадрини билувчи кишилар ўринсиз ерга бир тийин сарф қилмас, ўрни келганда сўмни аямас....Иқтисодни риоя қилган кишилар ҳамма вақт тинч ва роҳатда яшарлар, арилар қиш кунда емак учун бол йиғганидек, бошларига келадурган қора кунларни ўйлаб, оқ пул йиғурлар. “Тома тома кўл бўлуру, - дермишлар. Ҳар нарса оздан кўпаюру” [5,62]

Бундан кўринадики, меҳнат билан топилган бойликни тежаб-тергаб фойдаланиш зарурлигини ва ана шунда одамлар фаровон яшашлари мумкинлигини кўрсатиб берилмоқда. Шунингдек, мол-мулк топмоқликни барокотли йўллари- хунармандчилик, деҳқончилик, савдогарлик эканлигини ва бунинг учун ёшларга тўғри тарбия бериш билан бирга билим олиш ҳам зарурлигини уқтиради. Жадидчиларнинг яна бир вакиллари бири бўлган Маҳмудхўжа Бехбудий ўзининг бола тарбиясига эътибор қаратишни зарурлигини ва буни оқибатларини “Падаркуш” драмаси орқали баён этади.

Асар муаллифи эътиборни оталар ва болалар муаммоси – ўғил тарбиясида ота-онанинг ўрни масаласига қаратади. Эътибор беринг, асарда ота каттагина бой, аммо бу бойлик тарбия кўрмаган болани ҳам, отани ҳам фожеа гирдобига тортиб кетади. Оила ва мактаб тарбияси биргаликда, узвий олиб борилгандагина, ўз олдига қўйган улкан вазифани

бажара олади, деган фикр асарни ҳаракатга келтирувчи кучдир. Ота тарбия кўрмаган, дунё воқеаларидан бутунлай узилиб қолган, ҳатто муомала маданиятидан ҳам беҳабар, унинг домла, зиёли билан муомаласи Тошмурад (ўғли) нинг отаси билан муомаласига ўхшаб кетади, яъни отанинг тарбиясизлиги, жоҳиллиги ўғлида ҳам ўз аксини топган.

Беҳбудий бу воқеаларни бой билан домулло ўртасидаги суҳбатда кўрсатиб беради. Улар суҳбатлашиб ўтирган хонага бойнинг ўғли Тошмурад кириб, томошага бориш учун пул сўрайди ва у чиқиб кетганидан сўнг, домулло бойга қараб, унинг ўғли катта бўлиб қолганини айтиб, худодан умр сўрайди.

Бойдан ўғлининг усули жадид мактабида ёки эски мактабда ўқишини сўрайди. Бой ҳар иккисига ҳам бормаслигини ва ҳатто уйда ҳам ўқитмаслигини айтади. Домулло ўғлини ўқитишини, ҳисоб-китоб дафтарини юритишни, халқ илмиларни хурмат қилишини, мусулмончилик йўл-йўриқларини англатиш, хат ва саводи йўқ одам ҳеч нимага ярамаслигини бойга ўқтиришга уринади. Бой бўлса, бу фикрларга беписандлик билан, мени саводим йўқ, бироқ шаҳарнинг катта бойлариданман, шунинг учун халқ бизнинг бойлигимизни хурмат қилади, мусулмонлар нари турсин, ўрис ва арманларда иззат қилишини айтади ва ўғлининг илм олишига бефарқлигини билдиради.

Бундай кайфиятни бой билан зиёли ўртасидаги суҳбатдан ҳам кўриш мумкин. Зиёли бойга замон ўзгарганлигини, бу замонда илм ва ҳунарсиз халқнинг бойлиги, ери, асбоблари ва ахлоқ ҳамда обрўйи ҳам қўлдан кетиши, дини заиф бўлишини айтади. Бунинг учун мусулмон болаларини ўқитишга ҳаракат қилмоғи лозимлигини таъкидлайди. Уларни аввало, мусулмонча хат-саводини чиқариб, ҳукумат мактабларида, яъни гимназия ва шаҳар мактабларида ўқитиш, уни тамомлагач, Петербург ва Москва, ҳатто бошқа хорижий мамлакатлар дорилфунунларига таълим олмоққа юбориш лозимлигини айтади. Бироқ, бой бу фикрларга ҳам лоқайд қарайди. Ёшлиқдан пулга ўрганган фарзанднинг истаклари бетайин бўлади, нафси ҳар томонга шоҳлаб кетади. Оқибатда у кўча безориларига қўшилади. Ресторанда майшатга пули етмай, шерикларини тунда уйга бошлаб келади. Бой уйғониб, уларни сезиб қолади, лекин уни ўлдириб, пулни олиб кетадилар. Натижада, ўғли Тошмурадининг тарбиясига эътиборсизлик туфайли фожеали ўлим топади. Жаҳолат ва нодонлик отанинг ҳам боланинг ҳам бошига етади.

Беҳбудий бу саъй-ҳаракатлари ортида ёшларни илм олишга ундайди, чунки илмсизлик оқибатини “Бу кетишни охири ёмондур, ўкумок, ўкутмок керакдур. Туркистон меваси, донаси, тоши, тупроғи эски нимарсалари Оврўпа бозорига кетар. Муни Оврўпа долларлари келиб оз баҳога олиб кетар, меҳнатни биз қилурмиз, фойдани улар кўрар. Ўз нимарсаларимизни Оврўпа бозорига элтиб, яхши баҳога сотатурғон бизда бирор дам йўқ. Азбаски, Оврўпа ила савдо қиладурғон киши аввал ўн сана замона илмини ўқимоғи лозим”, - деган фикрларни билдиради. [3,200]

Жадидчилар миллат обрўсини ўзларининг ҳаёти мазмуни, уни ривожлантиришни асл мақсад деб биладилар. “Бизим Туркистон мамлакатини туфроғ, сув ва ҳаво жиҳатидан энг бой мамлакатларда бўла туриб, на учун ўзимиз бундан фойдалана олмаймиз?. Бунинг учун илмсизлик ва нодонликдан қутилмоқ зарур, - дейди Мунавварқори. Жадидчилар замонлар ўзгариб бораётганлигини, илм-маърифати ривожланган давлатлар катта ютуқларни қўлга киритаётганликларини эътироф этишади. “Америкаликлар бир дона буғдой экуб, йигирма кадоқ буғдой олурлар, европоликлар ўзимиздан олган беш тийинлик пахтаимизни келтуриб, ўзимизга йигирма беш тийинга сотурлар. Аммо биз осиеликлар, хусусан, туркистонликлар, думба сотуб, чандир чайнаймиз, қаймоқ беруб, сут ошиймиз, нон ўрнига кесак тишлаймиз. Сўзнинг қисқаси, ҳозирги замонга мувофиқ киши бўлмак учун илм ва маърифат ила баробар иқтисод, инсоф, туганмас саъй, битмас ғайрат лозимдур”-деб ёзади Абдулла Авлоний [5,63]

Жадидчилар ўзбек зиёли болаларни Европа ва Америка давлатларига юбориб, ўқитиш зарурлигини таъкидлайдилар. Болалар ўқиб, илм-ҳунар ўрганиб келсалар мамлакатимиз ривожига катта ҳисса қўша оладилар ва бунинг учун уларга кўмаклашувчи пул фондларини ташкил этиш ташаббуси билан чиқишган.

Жадидчилар миллий кадрларни тайёрламасдан туриб, истиқлолга эришиб бўлмаслигини, бунинг учун илм-маърифатни омма онгига сингдириш керак деган ғояни илгари суришади. “Мана бу йўллар билан бугун Оврупо ва Амрико халқлари ҳавода учар, денгиз остида сузар, дунёнинг энг нариги бўлаклари билан воситасиз хабарлашар бир холга, бир маданиятга етишдилар”-деб ёзади Мунаввар қори [4,119]

Жадидчилар илм маърифатни, касб-хунарни ривожлантириш орқали халқимизни истиқлолга олиб чиқиб, мамлакатимиздаги табиий бойликлардан ўз манфаатларимиз йўлида фойдаланиш асосида ватанамизни жаҳондаги ривожланган давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллашини орзу қилган эдилар. Уларнинг орзулари бугунги кунда рўёбга чиқмоқда. Мамлакатимизда “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури ва “Ёшлар келажагимиз” дастурларининг қабул қилиниши ҳамда “Эл-юрт умиди” жамағармасини ташкил этилиши юқоридаги фикримизни далилидир. Мазкур дастурларнинг ўзига хос жиҳати шундаки, у яхлит самарали тизимга асос бўлиб, шахс, давлат ва жамият манфаатларига хизмат қилади. Узлуксиз таълим, илм-фан ва ишлаб чиқариш бу яхлит жараённинг узвий таркибий қисмларидир. Мазкур дастурлар мамлакатимиз иқтисодиёти ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳалари учун юқори малакали, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциялашувини таъминлаш, ёшларни миллий ва умуминсоний кадриятлар асосида маънавий-ахлоқий тарбиялаш, шунингдек таълим тизимини босқичма-босқич такомиллаштириб бориш вазифасини муваффақиятли ҳал этишга хизмат қилмоқда. Айни вақтда мамлакатимизда 100 дан ортиқ олий таълим муассасалари, бир қатор техникумлар ва касб-хунар коллежлари ва мактаблар ҳамда академик лицейлар, 4 та Президент мактаблари фаолият кўрсатмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, бундай ўқув юртлиги мамлакатимизнинг энг чекка худудларида ҳам фаолият кўрсатмоқда. Бугунги кунга келиб, мазкур ўқув юртлигида бир неча миллиондан ортиқ ўғил-қизларимиз билим олмақда. Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичи ғоят масъулиятли ва мураккаб даврдир. Буюк келажагимиз, эртанги кунимиз, эркин ва фаровон ҳаётимиз ҳам, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида қандай ўрин эгаллаши ҳам ёшларимизнинг нечоғлиқ замонавий билимларни, касб-хунарларни эгаллашларига боғлиқдир. Чунки, ижтимоий-иқтисодий тараққиётни ривожлантириш кўп жиҳатдан кишиларни замонавий билимларни эгаллашларига, иқтисодий тафаккурга, иқтисодий идрокка боғлиқдир.

Жадидчиларнинг қарашларида жамият тараққиётига тўсқинлик қилиб келаётган эскича урф-одатларни, ақидаларни ислоҳ қилиш таклифлари ислом ахлоқини мустаҳкамлаш ғоялари билан чирмашиб кетган. Улар орзу-ҳавас ва сохта обрў топиш учун одамлар мол-мулкларини, экин ерларини, ҳовли-жойларини сотиб, ўзлари қийин аҳволга тушиб қолишларини қоралайдилар. Жумладан, М. Бехбудий 1914 йилда “Ойна” журналинда чоп этилган “Зўраки бой”, “Бизни кемирувчи иллатлар”, “Эҳтиёжи миллат” каби мақолалари бунга мисол бўлади. “Биз бир таноб ерни 200 сўмга сотиб тўй қилмоқчи бўлсак, “ерни кўп пулға урдим” деб мажнунона шодланурмиз. Инсонни бу қадар аҳмоқлиги ажабдур. Бизга лозимки, тўй ва таъзияларни кичик қилиб ва ҳолимизча ҳаракатда бўлиб, келар замонамизни ўйлайлук. Валлоҳ, хору зору мунқариз бўлмоқ эртага офтобни чиқишидек муқаррардир. [3,163]

“...Орамизда бўлиб турғон баъзи бидъат ва исрофот ишларини, чунончи, тўй, маърака, гап, базм, ялочи, қозоқлар орасида улоқ, пойга ва жаноза куни бўладурғон исрофотни билкуллия бархам бермоқ лозим”-деб ёзади Мунавварқори [4,106].

Жадидчилар томонидан ўз вақтида танқид қилинган тўйлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимлар ўтказишдаги салбий ҳолатлар бугунги кунда ҳам учраб турибди. Сўнгги йилларда халқимизнинг узоқ йиллик кадриятлари ва анъаналарини ўзида акс эттирган тўйлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимлар ўтказишда шуҳратпарастлик, ўзини кўз-кўз қилиш, бошқаларнинг ижтимоий аҳолини инобатга олмаслик, исрофгарчилик, халқимизнинг урф-одатлари ва анъаналарини менсимаслик каби иллатлар кўзга ташланмоқда.

Бугунги кунда ўтказилаётган тўйлар айрим кишилар учун обрў топиш учун воситага айланмоқда. Никоҳ тўйларида 50-100 саватлаб, тоғоралаб кийим-кечак, нозу неъматлар, шунингдек тилла тақинчоқлар яширин равишда ҳатто автомобиллар совға қилинмоқда. Тўй эгалари машҳур санъаткорларни олиб келишади, бир неча бош мол-қўй сўйилади, кўп миқдорда ош дамлаб элга тарқатишади, минглаб сўм пулларни ҳофиз ва яқин қариндошлар устидан сочишади ва кераксиз сарф-харажатларни кўпайтириб юборишмоқда. Улар ўзларича халқни едириб ичирган бўлишади. [6,45]

Шунингдек, совуқ маросимларни ўтказиш айрим кишилар учун бойлигини кўз-кўз этувчи сохта обрў ортиришга қаратилган урфга айланиб бормоқда. Ориятли кишилар, ночор кун кечирувчилар эса бундан жабр кўрмоқда, қарз кўтариб маърака ўтказишга мажбур бўлмоқда. Катта харажатлар оқибатида қарзга ботмоқда ва ундан қутилиш мақсадида чет элга ишлаш учун чиқиб кетмоқда, муҳожирликда оғир шароитда ишлаш, ҳатто ҳаётдан бевақт ўтиш ҳолатлари кузатилмоқда ёки умр бўйи меҳнат қилиб топган мол-мулкидан ажраб қолиш ҳолатлари учрамоқда. Шундай экан кераксиз дабдабалар ўрнига, ўтганларнинг эзгу ишларини эслаб, дуо-фотиҳа қилиш уларнинг руҳини шод этади. Ортикча маблағлар ҳисобига эса халқ учун зарур иншоотлар қуриб бериш, етим-есирларга ногиронларга ёрдам кўрсатиш, уларнинг миннатдорчилигига сазовар бўлиш чин инсоний фазилятдир.

Шунингдек, юқоридаги салбий ҳолатларнинг тобора авж олиши минг-минглаб оилаларнинг нафақат ижтимоий аҳволига, балки бутун ҳаётига, қолаверса, жамиятимизда қарор топган маънавий муҳитга салбий таъсир кўрсатмоқда. Мазкур ҳолатларга чек қўйиш, оилаларда ижтимоий-маънавий муҳитни барқарорлаштириш, жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш, аҳоли, айниқса, ёшларда тежамкорлик маданиятини шакллантириш мақсадида тўйлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимларни қатъий тартибга солишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда. Шу мақсадда ҳукуратимиз томонидан ўтказиладиган маросимларга оид бир қатор меъёрий ҳужжатлар қабул қилинмоқда. Бунга амал қилиш мамлакатимиз аҳолисининг маънавий ахлоқий дунёқарашига бевосита боғлиқдир. Юқоридагилардан кўришиб турибдики, жадидчилар ўз асарларида одамларни ўз мулкани исроф қилмасликка, тежамкор бўлишга ва тадбиркорлик асосида ўз меҳнати билан фаровон яшашга даъват қиладилар. Улар боқимандалик, ялқовлик дангасалик, илм ва ҳунар ўрганмаслик, зехнини чархламаслик туфайли фаҳмсизланиб, одамларга кулги бўлганларни танқид қиладилар. Жумладан, Мунаввар қори ўзини “Ялқовлик ёвимиздир” номли шеърида қуйидагиларни ёзади:

Жаннат каби гўзал юртинг йиғлаб сендан иш кутади
Сенда кўргач ишсизликни, ҳасрат чекиб, қон ютадур
Тур ўрнингдан оч кўзингни,
Айт ёвингга сўнг сўзингни
Ёвинг кимдир биласанми? Нодонликдир, ялқовликдир,
Ёвга қарши курашмаслик-кўрқоқликдир, анқовликдир.

Мунаввар қори ушбу шеъри орқали одамларни хусусан ёшларни дангасалик ва ялқовлик қилмасдан оиласи ва эл-юрти учун меҳнат қилишга чорлайди. Меҳнатга яроқли кишиларни ўз меҳнати орқали ҳаёт кечириши лозимлигини қайд этади. Фақир киши номидан гапириб: Ўзгаларни текин нонин оч қолсам олмасман, ўз кучимла бир парча нон топиб, уни тишларман, то танимда жоним бордир, ўз касбимдан қолмасман. Ҳозир мени кўзим кўрар, қўлим тутар ишларман. Жадидчиларни ўз асарларидаги бу чақириқлари бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ. Юқорида таъкидлаганимиздек, бозор иқтисодиёти инсонларни тадбиркорлик ва тежамкорлик асосида иш юритишларини талаб этади. Шунингдек, бугунги кунда кмабағаллик муаммосини ҳал этиш масаласи турар экан аҳолини, хусусан ёшларни тадбиркорликка ўргатиш зарурий касб ҳунарга ўқитиш, иқтисодий саводхонлигини ошириш асосида меҳнат қилиб яхши ҳаёт кечиришлари учун барча шароитларни яратиш заруриятга айланмоқда.

Бугунги кунда жадидчиларнинг орзулари ва ўғитлари рўёбга чиқмоқда. Халқимиз, айниқса ёшларимизни тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб қувватлаш, уларга ўз

бизнесларини йўлга қўйиш учун катта имтиёзлар берилмоқда. Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек “Биз ёшларимизда тадбиркорлик ташаббусини ривожлантира олсак, уларга маблағдан тўғри фойдаларнишни ўргатсак, нафақат иқтисодий, балки қўплаб ижтимоий муаммоларни ҳал этган бўламиз” [2]

Бундан кўриш мумкинки, жамики илмларни, шу жумладан иқтисодий илмларни ўрганиш ва уни ҳаётга тадбиқ қилиб, ёш авлодга ўргатиш ҳар биримизнинг вазифамиздир. Бу борада Президентимиз Ш. М. Мирзиёевнинг Олий мажлисга мурожаатномасидаги қуйидаги фикрларни қайд этиш жоиз: “Нафақат ёшлар, балки бутун жамиятимиз аъзоларининг билими, савиясини ошириш учун аввало илм-маърифат, юксак маънавият керак. Илм йўқ жойда қоқоқлик, жаҳолат ва албатта тўғри йўлдан адашиш бўлади. Шарқ донишмандлари айтганидек, Энг катта бойлик-бу ақл заковат ва илм. Энг катта мерос-бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик-бу билимсизликдир” [1]

Ғарб мамалакатларидан фарқли ўлароқ, бизнинг юртимизда нафақат таълимга балки тарбияга ҳам катта эътибор берилади ва бунга оила, маҳалла, таълим масканлари ҳам масъулдир. Фарзанд тарбияси йўлида ташланган ҳар бир тўғри қадам унинг келажакдаги ўз ўрнини топиб кетиши учун мустаҳкам асос бўлади. Шундай экан, фарзандларимиз келажакга алоҳида эътиборли бўлишимиз керак. Олий маълумот оламан, ўз устимда ишлаб илмли бўламан деган юрагида ўти бор жўшқин ёшларимизнинг таҳсил олиши учун ҳамма қулайликларни яратиб берилганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Биз юқорида буюк аждодларимиз, халқимиз орасидан етишиб чиққан истиқлол қахрамонлари бўлган жадидчиларнинг айрим вакилларининг иқтисодий қарашларига тўхталдик. Ўзбек халқи бой тарихга эга бўлиб, унинг иқтисодий меъроси эндиликда ўрганилмоқда. Ўйлаймизки, яна қанчадан-қанча янги мутафаккирлар кашф этилади ва қўплаб иқтисодий билим манбаалари очилади. Бизнинг вазифамиз уларни чуқур ўрганиш ва ўз иқтисодий тафаккуримизни шакллантириш, бойитиш асосида иқтисодиётимизни юксалтиришдир.

4.Хулосалар:

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, маърифатпарвар боболаримиз меросини қанчалик чуқурроқ ўргансак ва бу бебаҳо меросдан халқимизни, хусусан ёшларимизни кўпроқ баҳраманд қилсак, бу олтин мерос бугунги кунда мамлакатимиз олдида турган буюк мақсадларга эришишимизда кўмакчи бўлади. Шунингдек, халқимиз ҳаёти, фаровонлигининг юксалишини ҳамда мамлакатимизда амалга ошириладиган ижтимоий-иқтисодий ислохотларни самарали давом эттиришни, миллий маънавиятимизни юксалтиришни таъминловчи воситага эга бўламиз. Бу восита ёшларимизни, давлат ва оила олдида турган ўз масъулиятларини чуқур англаб етувчи инсоний фазилатларга эга бўлган комил шахс этиб тарбиялашга асос бўлиб хизмат қилади.

Иқтибослар/ Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий мажлисга мурожаатномаси // “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 25 январь. №18(7521).
2. Билимли авлод –буюк келажакнинг, тадбиркор халқ фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир. Президент Ш. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. <http://xs.uz/uzkr/post/shavkat-mirziyoev-bilimli-avlod-buyuk-kelazhakning-tadbirkor-khalq-farovon-hayotning-dostona-hamkorlik-esa-taraqqiyotning-kafolatidir>.
3. Маҳмудхўжа Бехбудий. Танланган асарлар. –Тошкент: Маънавият, 1999. – 278 б.
4. Мунавварқори Абдурашидхонов. Танланган асарлар. –Тошкент: Маънавият, 2003. – 198 б.
5. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. –Тошкент: Маънавият, 2006. -304 б.
6. Хамидхон Набиев. “Қадриятларимиз бўстони”. – Наманган, 2004. – 78 б.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№SI-3 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000